

T.C.
TİCARET BAKANLIĞI
ESNAF, SANATKÂRLAR VE KOOPERATİFÇİLİK
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2018 YILI
ÇEKİRDEKSİZ KURU ÜZÜM RAPORU

NİSAN 2019

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II-DÜNYA VE TÜRKİYE ÜRETİMİ	3
A-DÜNYA ÜRETİMİ	3
B-TÜRKİYE ÜRETİMİ	5
III- DÜNYA VE TÜRKİYE TÜKETİMİ	7
IV-İHRACAT DURUMU	8
A- DÜNYA İHRACATI.....	8
B- TÜRKİYE İHRACATI.....	9
V-DÜNYA VE TÜRKİYE'DE FİYATLAR	11
A- İHRACAT FİYATLARI	12
B-TARIŞ ÜZÜM BİRLİĞİNİN ALIM FİYATLARI	12
VI- UYGULANAN POLİTİKALAR	13
VII- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	15

I. GİRİŞ

Ülkemiz dünyanın en büyük çekirdeksiz kuru üzüm üreticisi ve ihracatçısıdır. Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ihracatının yaklaşık % 40 – 45'ini gerçekleştiren ülkemiz, dünya çekirdeksiz kuru üzüm fiyatlarının oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Ülkemizde üretilen üzümün yaklaşık 2/3'si çekirdekli, 1/3'i ise çekirdeksiz üzümden oluşmaktadır.

Çekirdeksiz kuru üzümün dünya rekoltesi ortalama 1.100.000 – 1.200.000 ton civarındadır. Ülkemiz rekoltenin % 25'ine tekabül eden ortalama 250.000 – 300.000 tonluk üretim ile dünyada oldukça büyük bir paya sahiptir. Ülkemizde üretilen çekirdeksiz kuru üzümün yaklaşık % 90'ı ihraç edilmektedir. Dünyadaki ihraç payımız ise % 40 – 45 arasında değişmektedir. Ülkemiz ihracatının büyük bir bölümü AB ülkelerine yapılmaktadır. Çekirdeksiz kuru üzüm yıllık yaklaşık 400 – 500 milyon dolar döviz geliri ile tarımsal ürünler bazında ilk üç sıra içerisinde yer alan önemli ihraç ürünlerindedir.

Dış ticarete konu olan ve ülkemizde genellikle kurutmalık olarak değerlendirilen çekirdeksiz üzümün hasadı Ağustos ayında başlamakta ve Eylül ayında sona ermektedir. Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm üretimi esas itibariyle Ege Bölgesinde yoğunlaşmış olup, özellikle Manisa, Turgutlu, Salihli, Akhisar, Menemen, Kemalpaşa, Çal ve Çivril'de üretilmektedir. Dış ticarete konu olan çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde Ege illerinden Aydın, Manisa ve İzmir ilk sıralarda yer almaktadır.

Bölgelerimize göre üretim incelendiğinde, Ege Bölgesinde çekirdeksiz kuru üzüm, Marmara Bölgesinde sofralık ve şaraplık, Akdeniz Bölgesinde ilk turfanda, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde şaraplık, şıralık, sofralık, çekirdekli kurutmalık üzüm yetiştiriciliğinin gelişme gösterdiği görülmektedir.

Ülkemizde üretilen üzümlerin yaklaşık % 35'i kurutmalık, % 30'u sofralık, % 30'u pekmez, pestil, sucuk, şıra yapımında ve % 5'i de şaraplık olarak değerlendirilmektedir. Bugün Türkiye'de ihracata yönelik üzüm üretimi bakımından ilk sırayı çekirdeksiz üzüm almaktadır. Türkiye'de üzüm ihracatının % 95'ini sultani çekirdeksiz üzüm oluşturmaktadır. Üretilen sofralık yaş üzüm ise başta Rusya, Almanya olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerine ihraç edilmektedir.

II-DÜNYA VE TÜRKİYE ÜRETİMİ

A-DÜNYA ÜRETİMİ

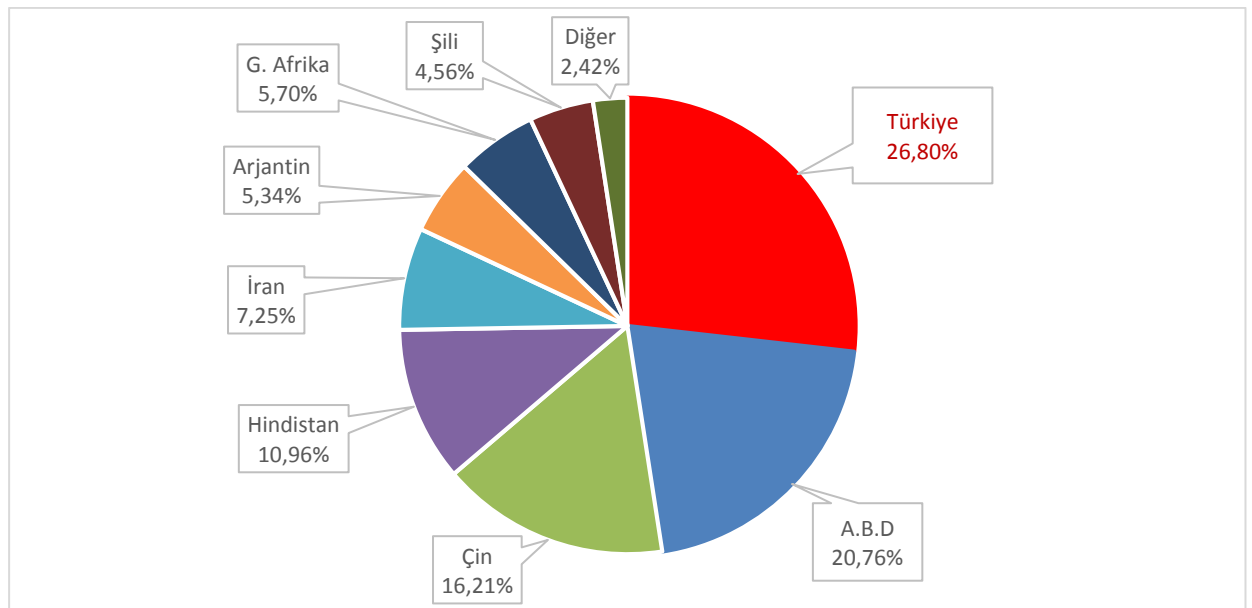
Dünya çekirdeksiz kuru üzüm rekoltesi 1.100.000 – 1.200.000 ton civarında gerçekleşmektedir. Çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde iklim koşullarına bağlı olarak zaman zaman büyük azalmalar veya artışlar yaşanabilmektedir. Başlıca büyük üreticiler Türkiye, ABD, Çin ve Hindistan'dır. Son yedi hasat yılı dünya çekirdeksiz kuru üzüm üretim miktarları Tablo 1'de verilmektedir:

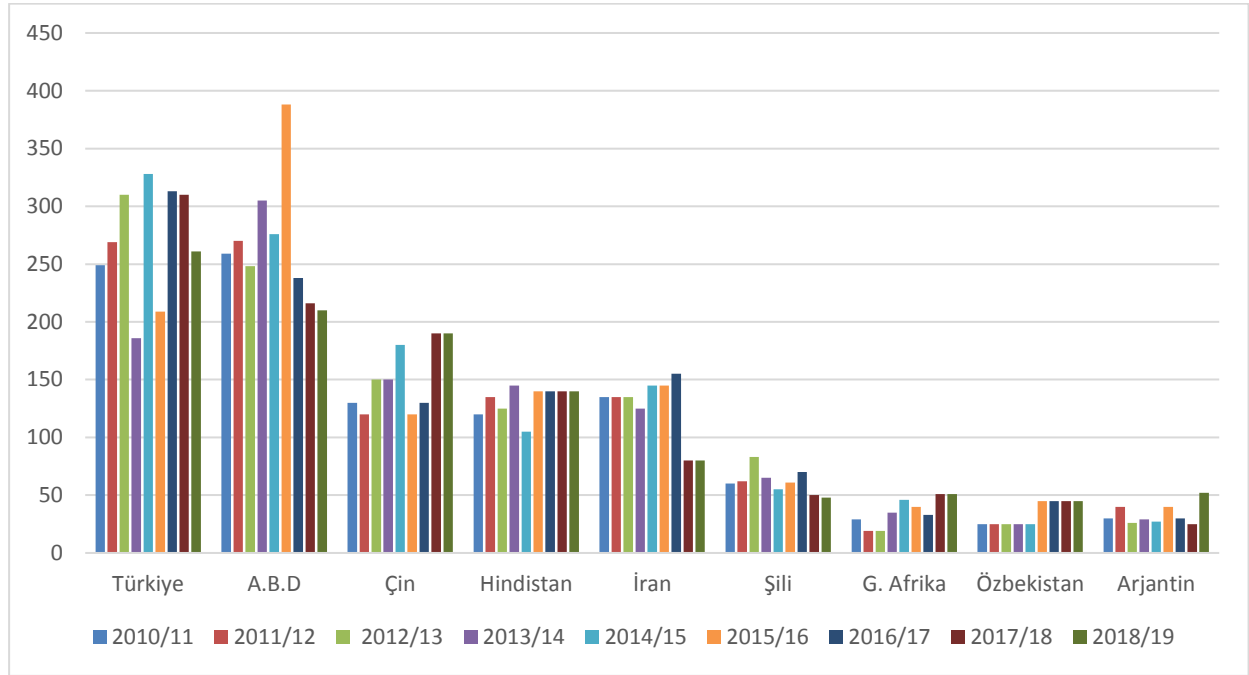
Tablo 1: Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Miktarları (Bin Ton)

ÜLKELER	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Türkiye	310	186	328	209	313	310	261
ABD	248	305	276	388	238	216	210
Çin	150	150	180	120	130	190	190
Hindistan	125	145	105	140	140	140	140
İran	135	125	145	145	155	80	80
Arjantin	26	29	27	40	30	25	52
G. Afrika	19	35	46	40	33	51	51
Şili	83	65	55	61	70	50	48
Özbekistan	25	25	25	45	45	45	45
Avustralya	10,6	15	13	15	19	13	15
Yunanistan	5	5	5	5	0	2	2
TOPLAM	1.129.07	1.142	1.205	1.208	1.173	1.122	1.094

Kaynak: 2018 Dünya Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretici Ülkeler Konferansı Tutanakları

Son yedi hasat yılı verilerine bakıldığında, ABD'nin ilk sırayı aldığı 2013/14 ve 2015/16 hasat yılları haricinde ülkemizin dünya üretiminde ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkemiz 2016/17 hasat yılında dünya üretiminde % 26,6, 2017/18 hasat yılında % 27,6 ve 2018/19 hasat yılında ise % 23,9'luk bir paya sahip olmuştur. Ülkemizi 2018/19 hasat yılında önemli üretici ülke olarak ABD (% 19,2), Çin (% 17,4) ve Hindistan (% 12,8) izlemektedir. Tablo 1'deki veriler ışığında üretici ülkelerin son üç hasat yılı üretim oranları grafiği şöyledir:

Şekil 1: Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Oranları (Son 3 Hasat Yılı)

Şekil 2: Dünyada Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Miktarları

Türkiye, ABD, Çin, Hindistan, İran ve Yunanistan gibi kuzey yarım küre üretici ülkelerinin hasat dönemi Ağustos ve Eylül aylarıdır. Arjantin, Güney Afrika ve Avustralya gibi güney yarım küre ülkelerinin hasat dönemi ise Mart ayından itibaren başlamaktadır.

B-TÜRKİYE ÜRETİMİ

Ülkemiz, dünya çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde son üç hasat yılında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'de özellikle çekirdeksiz üzümünden elde edilen kuru üzümler dünya çapında ünlüdür. Bu nedenle Ege Bölgesi'ndeki bağlarda, değerli ihraç ürünü olan ve dış piyasalarda aranan çekirdeksiz kuru üzüm elde edilmesine yönelik olarak üretim yapılmaktadır.

Bağ alanı ve üretim miktarı açısından Ege Bölgesi'nden sonra ülkemizin önemli üretici bölgeleri sırasıyla Akdeniz Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri ise üzüm yetiştiriciliğinde son iki sırada yer alan bölgelerimizdir.

Ülkemiz çekirdeksiz kuru üzüm üretimine şehirler bazında bakıldığında, Ege Bölgesi'nde yer alan üç şehrimizin üretimin büyük çoğunluğunu gerçekleştirdiği görülmektedir: Manisa, İzmir ve Denizli. 2018 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre kurutmalık olarak değerlendirilen 1.046.345 tonluk çekirdeksiz yaş üzümün 1.044.902 tonluk kısmı, diğer bir deyişle neredeyse tamamı bu üç şehrimizde üretilmiştir. Yine aynı veriler ışığında, Manisa %87'lik oranıyla zirvede yer almaktadır. Kurutmalığa ayrılan çekirdeksiz yaş üzüm üretim verimine bakıldığında ise zirvede İzmir yer almakta, sonra sırasıyla Manisa ve Denizli gelmektedir. Bu üç şehrimizin kurutmalık çekirdeksiz yaş üzüm üretimleri ve verimlerinin yanı sıra tüm bağ alanları ülkemiz toplamıyla kıyaslanabilecek biçimde Tablo 2'de yer almaktadır. Bu bilgiler, tüm bağ alanlarının ne kadarının kurutmalık çekirdeksiz yaş üzüm üretimi için kullanıldığına dair fikir de vermektedir.

Tablo 2: Manisa, İzmir ve Denizli'nin Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretimindeki Yeri (2018)

	Tüm Bağ Alanları (Yaş, Kuru ve Şaraplık Üzüm)	Çekirdeksiz Kuru Üzümlük Yaş Üzüm Verimi (kg/da)	Çekirdeksiz Kuru Üzümlük Yaş Üzüm Üretimi (ton)
Manisa	807.387	1481	912.190
İzmir	128.499	1826	95.056
Denizli	386.060	552	37.656
Türkiye Toplam	4.170.410	1416	1.046.345

Kaynak: TÜİK

Pamuk gibi alternatif ürünlere nispeten çekirdeksiz kuru üzümde yüksek fiyat politikasının uygulanması üretimde ciddi artışlara neden olmuştur. Üretimdeki artış, önemli ölçüde bağ sahalarının genişlemesiyle oluşmuştur. Tablo 3’de de görüldüğü üzere, 2002 yılında 794.200 dekar olan üretim alanı her yıl artarak, 2015 yılında 1.000.000 dekarın üzerine çıkmıştır.

Tablo 3: Ege Bölgesi Çekirdeksiz Kuru Üzüm Bağ Alanları İle Türkiye Üretimi

İŞ YILLARI	ALAN (Bin Dekar)	ÜRETİM MİKTARI (Bin Ton)
2002/03	794,2	231
2003/04	812,1	215
2004/05	820,9	305
2005/06	850,8	225
2006/07	861,6	256
2007/08	834,4	244
2008/09	850,8	349
2009/10	849,7	275
2010/11	849,7	248
2011/12	849,7	256
2012/13	852,6	310
2013/14	967,6	186
2014/15	983,5	328
2015/16	1.000,4	209
2016/17	1.004,4	313
2017/18	1.004,4	261

Kaynak: Tarış Üzüm Birliği

Bağ alanlarının yerleşim birimlerine göre dağılımı, toplam kuru üzüm üretimi ve verimi Tablo 4’te 2016/17 sezonu kapsamında yer almaktadır. 2016/17, İzmir Ticaret Borsası tarafından çekirdeksiz kuru üzüm rekolte tahmin raporunun yayımlanmış olduğu son sezondur. Tablo incelendiğinde, ilçeler arasında önemli verim farklılıkları bulunduğu göze çarpmaktadır. Yeşilyurt, Sarıgöl, Alaşehir ve Buldan’da üretim ağırlıkla sofralık olarak yapılmaktadır.

Tablo 4: 2016/2017 Yılı Ege Bölgesi Çekirdeksiz Kuru Üzüm Rekolte Tahmini

	Bağ Alanları (Dekar)	Verim (kg/da)	Üretim (ton)
Alaşehir (Manisa)	185.500	478	57.635
Salihli (Manisa)	113.350	460	49.534
Saruhanlı (Manisa)	90.700	425	38.548
Manisa (Merkez)	93.500	352	32.912
Turgutlu (Manisa)	77.500	395	30.613
Sarıgöl (Manisa)	87.663	497	23.963
Ahmetli (Manisa)	50.000	411	20.531
Çal (Denizli)	116.500	175	14.244
Menemen (İzmir)	30.450	359	10.932
Gölmarmara (Manisa)	23.200	462	10.718
Kemalpaşa (İzmir)	28.750	300	8.625
Akhisar (Manisa)	18.600	220	4.092
Buldan (Denizli)	31.700	641	4.064
Honaz+Çivril (Denizli)	39.187	400	3.135
Torbali (İzmir)	7.900	300	2.370
Bekilli (Denizli)	9.940	175	1.218
Toplam	1.004.440	...	313.134

Kaynak: İzmir Ticaret Borsası

III- DÜNYA VE TÜRKİYE TÜKETİMİ

Tüm dünyada üretilen çekirdeksiz kuru üzümün yaklaşık % 70 – 75’ine tekabül eden kısmı uluslararası ticarete konu olmakta, kalan kısmı üretici ülkelerin kendi iç piyasalarında tüketilmektedir. Üretici ülkelerin iç tüketimleri 250 – 350 bin ton civarında seyretmektedir. Uluslararası ticarete konu olan 750 – 850, iç tüketimlerinin eklenmesiyle toplam dünya çekirdeksiz kuru üzüm tüketimi 1000 – 1200 bin ton seviyelerinde gerçekleşmektedir.

Ülkemizin çekirdeksiz kuru üzüm iç tüketim miktarı ise 35 – 50 bin ton seviyesindedir. 2017/2018 sezonu iç tüketim miktarınının 40 bin ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu yönüyle, toplam üretimimizin sadece % 10 – 15’lik kısmı iç tüketimimize ayrılmaktadır.

ABD, üretimde olduğu gibi tüketimde de önemli yere sahiptir. Toplam çekirdeksiz kuru üzüm üretiminin 2/3’sini iç piyasasında tüketmekte, kalan 1/3’ini ihraç etmektedir. Bu nedenle, ABD çekirdeksiz kuru üzümde üreticisinin yanı sıra tüketicisini de korumayı hedefleyen dengeli bir destekleme politikası uygulamaktadır.

2010-2018 yılları arası Dünya ve Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm tüketim miktarları Tablo 5’te gösterilmiştir. Dünya tüketim değerleri hesaplanırken, üretici ülkelerin iç piyasa tüketim miktarları üzerine bu ülkelerin yaptıkları ihracat miktarları eklenmiştir. Başta Çin ve Hindistan olmak üzere büyük üretici ve tüketici ülkelerle ilgili sağlıklı verilere ulaşılamadığından, 2018/19 sezonu tüketim verileri 2018 Dünya Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretici Ülkeler Konferansı kapsamında ele alınmamıştır.

Tablo 5: Dünya ve Türkiye Tüketimi

Yıllar	Dünya Tüketimi (Bin Ton)	Türkiye Tüketimi (Bin Ton)
2010/2011	1.053	35
2011/2012	1.085	50
2012/2013	1.223	45
2013/2014	1.234	52
2014/2015	1.293	50
2015/2016	1.261	45
2016/2017	1.202	40
2017/2018	1.201	40

Kaynak:2017 Dünya Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretici Ülkeler Konferansı Tutanakları

IV-İHRACAT DURUMU

A- DÜNYA İHRACATI

Uluslararası Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üreticisi Ülkeler Konferansı'nın 2018 yılı raporu kapsamında ülkelerin başlangıç stok ve üretim miktarları toplamını muhteviyatına alan pazara sunabileceği toplam ürün miktarına yer verilmiştir:

Tablo 6: 2018/19 Sezonu Dünya Çekirdeksiz Kuru Üzüm Başlangıç Stok, Üretim ve Pazara Sunulabilecek Ürün Miktarları

Üretici Ülke	Başlangıç Stok Miktarı (Ton) 31/08/2018	2018/19 Tahmini Üretim Miktarı (Ton)	2018/19 Pazara Sunulabilecek Ürün Miktarı (Ton)
Türkiye	25.000	261.000	286.000
ABD	68.000	210.000	278.000
Çin*	-	190.000	190.000
Hindistan*	-	140.000	140.000
İran*	-	80.000	80.000
Şili	5.000	48.000	53.000
Arjantin	1.000	52.000	53.000
Güney Afrika	1.000	51.000	51.000
Özbekistan*	-	45.000	45.000
Avustralya	-	15.468	15.468
Yunanistan	-	2.000	2.000
2018 Toplam	100.000	1.094.468	1.194.468
2017 Toplamı	117.916	1.122.461	1.240.377
Yüzdelerik Değişim	-%15	-%2,5	-%3,7

Kaynak: 2018 yılı Uluslararası Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üreticisi Ülkeler Konferansı

Not: 2018 raporunda ülkelerin iç tüketim ve ihracat miktarlarına yer verilmemiştir.

Başta Çin ve Hindistan olmak üzere büyük üretici ülkelerle ilgili sağlıklı verilere ulaşılamadığından, 2018/19 sezonu ihracat verileri 2018 Dünya Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretici Ülkeler Konferansı kapsamında ele alınmamıştır. Bu kapsamda, ülkelerin ihracat miktarlarının anlaşılması açısından 2017 verilerinin incelenmesi faydalı olacaktır.

Tablo 7: 2017/18 Sezonu Dünya Çekirdeksiz Kuru Üzüm Başlangıç Stok, Üretim, Pazara Sunulabilecek Ürün, İç Tüketim ve İhracat Miktarları

Üretici Ülke	Başlangıç Stok Miktarı (Ton) 31/08/2017	2017/18 Tahmini Üretim Miktarı (Ton)	2017/18 Pazara Sunulabilecek Tahmini Ürün Miktarı (Ton)	2017/18 Tahmini İç Tüketim Miktarı (Ton)	2017/18 Tahmini İhracat Miktarı (Ton)
Türkiye	20.000	310.000	330.000	40.000	270.000
ABD	85.116	216.461	301.577	182.021	105.686
Çin*	-	190.000	190.000	-	-
Hindistan*	-	140.000	140.000	-	-
İran*	-	80.000	80.000	-	-
Şili	5.000	50.000	55.000	4.500	44.500
Güney Afrika	1.800	51.000	52.800	11.000	52.000
Özbekistan*	-	45.000	45.000	-	-
Arjantin	-	25.000	25.000	5.000	20.000
Avustralya	6.000	13.000	19.000	15.000	3.500
Yunanistan	-	2.000	2.000	-	-
Toplam	117.916	1.122.461	1.240.377	257.521	495.686

Kaynak: 2017 yılı Uluslararası Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üreticisi Ülkeler Konferansı

(*) 2017 raporunda Hindistan, Özbekistan, Çin ve İran'ın üretim miktarları belirtilmiş ancak iç tüketim ve ihracat miktarına ilişkin herhangi bir veri paylaşılmamıştır.

Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında ülkemiz ilk sırada yer almakta olup, ülkemizi ABD izlemektedir.

Uluslararası çekirdeksiz kuru üzüm ticaretinin yarısından fazlası Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. Türkiye ihracatının yaklaşık % 85'i, ABD ihracatının % 50'si ve İran ihracatının da % 35'i Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. Bu nedenle Avrupa ülkeleri önemli bir çekirdeksiz kuru üzüm pazarı durumundadır. Türkiye bütün Avrupa ülkelerine üzüm ihraç ederken, ABD'nin ihracatı İngiltere, Almanya, Hollanda ve Kuzey Avrupa ülkelerinde yoğunlaşmaktadır.

Diğer önemli bir ihracatçı ülke olan İran, dış satışlarını ağırlıklı olarak Doğu Avrupa ülkelerine yapmaktadır. İran; Orta ve Batı Avrupa ülke pazarlarına ürünün kalitesinin düşüklüğü ve tüketici alışkanlıkları nedeniyle girememekte, coğrafi yakınlığı dolayısıyla Arap ülkelerine, fiyat düşüklüğü nedeniyle de Doğu Avrupa ülkelerine ürününü pazarlayabilmektedir.

Uluslararası çekirdeksiz kuru üzüm ticaretinde, ekonomik olarak gelişmiş Orta ve Batı Avrupa ülkeleri ile Japonya'da tüketim alışkanlıkları ve kalite, Doğu Avrupa ülkelerinde ise çoğunlukla fiyat faktörü rol oynamaktadır.

B- TÜRKİYE İHRACATI

Ülkemiz dünya çekirdeksiz kuru üzüm ticaretinde en etkin role sahip ülke konumundadır. Yapmış olduğumuz dış satışlar neticesinde yıllık yaklaşık 400 – 500 milyon dolar döviz geliri elde ettiğimiz çekirdeksiz kuru üzüm, ülkemiz için en önemli ihraç ürünleri içinde yer almaktadır. Ülkemizin ithalat miktarı ihracat miktarımıza nazaran yok denecek kadar azdır.

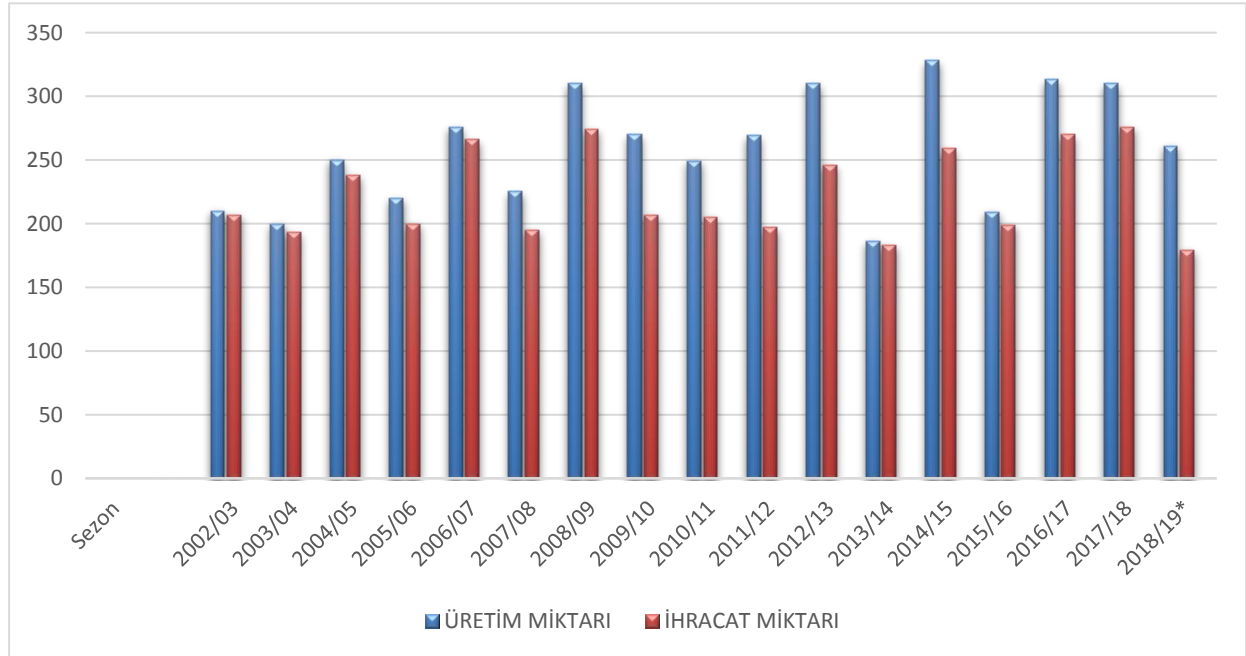
Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarları ve toplam ihracatın üretim içindeki payı aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 8: Türkiye'nin Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracatı Durumu

Sezon	Üretim Miktarı (Bin Ton)	İhracat Miktarı (Bin Ton)	İhracatın Üretime Oranı (%)
2002/03	210	207	98,6
2003/04	200	193	96,5
2004/05	250	238	95,2
2005/06	220	200	90,9
2006/07	276	266	96,4
2007/08	225	195	86,7
2008/09	310	274	88,4
2009/10	270	207	76,7
2010/11	249	205	82,3
2011/12	269	197	73,2
2012/13	310	246	79,4
2013/14	186	182.6	98,1
2014/15	328	258.7	78,8
2015/16	209	199.1	95
2016/17	313	270	86,2
2017/18	310	276	89
2018/19*	261	179	68,6

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri, *13.04.2019 tarihi itibarıyla geçerlidir.

Şekil 3: Türkiye'nin Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Durumu

Son yedi yılda gerçekleşen Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarları ve bu ihracatın gerçekleştirildiği bazı ülkeler Tablo 9'da bulunmaktadır.

Tablo 9: Türkiye'nin Kuru Üzüm İhracatı Gerçekleştirdiği Ülkeler

Ülkeler	2012/13 (Ton)	2013/14 (Ton)	2014/15 (Ton)	2015/16 (Ton)	2016/17 (Ton)	2017/18 (Ton)	2018/19* (Ton)
İngiltere	69.370	51.833	69.653	62.701	67.639	71.525	49.379
Almanya	44.216	27.318	41.223	20.532	34.304	32.528	21.125
Hollanda	27.689	19.987	31.536	20.427	29.980	31.233	19.571
İtalya	17.292	15.877	17.941	17.372	21.212	20.725	13.102
Avustralya	14.486	11.378	10.082	12.650	16.294	17.098	11.241
Fransa	14.724	13.092	15.839	14.507	17.798	16.868	11.195
Belçika	14.609	9.717	11.767	7.451	10.906	9.757	5.489
Kanada	8.087	5.562	8.379	7.090	9.399	11.495	5.416
İspanya	4.854	5.026	5.749	6.615	6.716	8.228	5.169

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri, *13.04.2019 tarihi itibariyle geçerlidir.

Türkiye üzüm üretiminde kendine yeterli ve çekirdeksiz kuru üzümde net ihracatçı ülke konumundadır. Ülkemizin çekirdeksiz kuru üzüm ihraç ettiği ülkelerin başında Avrupa ülkeleri bulunmaktadır. Bu ülkelerin başında ise İngiltere gelmekte olup, ikinci sırayı Almanya, üçüncü sırayı ise Hollanda almaktadır. 2018/19 sezonu 16.03.2019 verileri itibariyle Hollanda'ya yaptığımız ihracat Almanya'nın az miktarla önünde yer almaktadır.

V-DÜNYA VE TÜRKİYE'DE FİYATLAR

Türkiye'de üretilen çekirdeksiz kuru üzümün yaklaşık % 85'inin ihraç edilmesi nedeniyle fiyatlar Borsada oluşmaktadır. Borsa fiyatları üzerinde rekolte ile arz ve talep dengesi önemli rol oynamaktadır.

İklim şartlarının uygun olduğu dönemlerde rekolteadaki artışlar nedeniyle fiyatlarda düşüş yaşanmaktadır. Tersisi durumda da fiyatlarda ciddi artış olmaktadır.

Tablo 10: Dünya, Türkiye Piyasa Ve Borsa Tescil Fiyatları

YILLAR	DÜNYA FİYATLARI (\$/KG)	TÜRKİYE BORSA TESCİL FİYATLARI (TL/KG)
2006/07	1,19	1,32
2007/08	1,72	2,10
2008/09	1,52	1,63
2009/10	1,88	2,44
2010/11	2,07	3,21
2011/12	2,50	3,85
2012/13	2,50	3,20
2013/14	2,35	4,21
2014/15	2,3	3,00
2015/16	2,21	5,40
2016/17	1,8	3,95
2017/18	1,65	5,20
2018/19	1,92*	9,20*

Kaynak: İzmir Ticaret Borsası, *13.04.2018 tarihi itibariyle geçerlidir.

Diğer yandan, hasat dönemlerinde (Eylül-Ekim) üretici ürününü bir an önce elinden çıkarma kaygısıyla satışa ağırlık vermekte ve piyasalarda özellikle söz konusu dönemde ciddi bir

arz fazlası sorunu yaşanmaktadır. Bu nedenle, üretici kuruluşlarının bu dönem uyguladığı fiyat ve alım politikası fiyatların oluşmasına ciddi etki yapmaktadır.

Kaliteden ziyade fiyata dayalı bir rekabet politikası izleyen İran, fiyata öncelik veren Doğu Avrupa ülkelerine yönelik ihracatımızda fiyatlar üzerinde olumsuz yönde etki yaratmaktadır. Ayrıca İran üzümünün ülkemize resmi olmayan şekilde girerek ülkemizden ihraç edilmesi sorunu da rekabette olumsuz rol oynamaktadır.

A- İHRACAT FİYATLARI

Türkiye'nin son 14 yılda çekirdeksiz kuru üzüm ortalama ihracat fiyatı dönemlere göre değişiklik göstermekle birlikte, 1.500-2.000 \$/ton seviyesinde gerçekleşmiştir. 2004/05 sezonu sonrası ihracat fiyatlarında değişim yüksek oranlarda olmuştur. 2014/15 sezonunda ortalama ihracat fiyatları 1,8 (\$/Kg), ihracat miktarı ise yaklaşık 259 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2018/2019 sezonunda ise çekirdeksiz kuru üzümün ortalama ihracat fiyatı 1,94 (\$/Kg) civarındadır. Fiyatların oluşumunda yukarıda da belirtildiği üzere, arz ve talep miktarları ile uygulanan alım ve fiyat politikası büyük ölçüde belirleyici olmaktadır.

Tablo 11: Türkiye Ortalama Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhraç Fiyatları

SEZON	ORTALAMA İHRAÇ FİYATI (\$/Kg)	İHRACAT MİKTARI (Bin Ton)
2002/03	0,85	206.6
2003/04	1,15	193.0
2004/05	1,05	238.0
2005/06	1,20	200.6
2006/07	1,19	266.0
2007/08	1,78	195.2
2008/09	1,5	274.3
2009/10	1,88	207.6
2010/11	2,31	205.1
2011/12	2,41	197.2
2012/13	2,15	246.0
2013/14	2,48	182.6
2014/15	1,8	258.7
2015/16	2,2	180
2016/17	1,55	270
2017/18	1,55	176
2018/19	1,94	179*

Kaynak: Ege Üretici Birlikleri ve İzmir Ticaret Borsası, *13.04.2019 tarihi itibarıyla geçerlidir.

B-TARİŞ ÜZÜM BİRLİĞİNİN ALIM FİYATLARI

Birliğin izlediği alım ve fiyat politikası piyasa fiyatlarının oluşmasında önem taşımakta olup, çekirdeksiz kuru üzüm alım fiyatları Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12: Tariş Üzüm Birliği Alım Fiyatları

Üretim Yılı	Tariş Alım Fiyatları (TL/Kg)
2007/08	1,65
2008/09	1,76
2009/10	2,82
2010/11	2,90
2011/12	3,73
2012/13	3,24
2013/14	5,37
2014/15	3,37
2015/16	6,12
2016/17	3,58
2017/18	4,28
2018/19	9,20

Kaynak: Tariş Üzüm Birliği

VI- UYGULANAN POLİTİKALAR

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri 1960'dan sonra değişen ekonomik şartlar karşısında, tarımsal destekleme politikası aracı olarak görülerek destekleme alımları ile görevlendirilmişlerdir. Birlikler, piyasada alıcı rolü üstlendikleri için fiyatların hedeflenen düzeylerin altına inmesini önlemektedir. Bu çerçevede, Türkiye'de üretilen çekirdeksiz kuru üzümün iç ve dış pazarlarda değer fiyatına satılması, ihracatından sağlanan döviz gelirlerinin arttırılması ve çekirdeksiz kuru üzüm üreticisiyle ürünün korunması amacıyla 1937 yılında kurulmuş olan Tariş Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği görevlendirilmiş ve çekirdeksiz kuru üzüm için bazı dönemlerde destekleme alımları yapılmıştır.

Birliklere, 1995 yılından itibaren Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan (DFİF) düşük faizli kredi sağlanarak bölgesel bazda belirlenen fiyatlar üzerinden kendi nam ve hesabına ürün alımı yapmaları sağlanmıştır.

2000 yılında başlatılan tarımsal reformlar kapsamında önemli bir adım atılarak Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı Kanunla Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin yeniden yapılandırılması süreci başlatılarak bu yapılandırmaya ilişkin çalışma, inceleme ve önerilerde bulunmak üzere Yeniden Yapılandırma Kurulu oluşturulmuştur. Bu kapsamda Birliklerin 01.05.2000 yılı öncesi kamuya olan borçları silinmiştir. Ayrıca birliklerin aşırı istihdam yükünden kurtarılması amacıyla çıkarılan personelin kıdem tazminatları Devlet tarafından karşılanmıştır. Yine, 01.05.2000 tarihinden sonra da Birliklere DFİF kredisi kullanma imkânı sağlanmıştır.

Çekirdeksiz kuru üzüm piyasasında Tariş Üzüm Birliği'nin rolü, 2000 öncesi koşullardaki kadar olmasa da (bu dönemde birlik piyasa payının % 30'una yakını elinde bulundurmaktaydı) mevcut durumda da önemli ölçüde devam etmektedir. Buna karşın, Birlik son yıllarda ihracat miktarlarını ciddi oranlarda (yaklaşık % 200) artırmış ve çekirdeksiz kuru üzümde en büyük ihracatçı kuruluş konumuna gelmiştir.

Diğer taraftan, ülkemizde çekirdeksiz kuru üzüm sektörünün optimal şartlara ulaşması ve gelişimi için çekirdeksiz kuru üzüm sınır ticareti kapsamında çıkarılmış ve ülkeye kaçak girişlerin

önlenmesi için tedbirler alınmıştır. Bu sayede özellikle İran'dan gelen düşük kaliteli üzümün iç piyasada yarattığı olumsuz etkiler giderilmiştir. Çekirdeksiz kuru üzümde yaşanan arz fazlasının giderilmesi amacıyla yaş üzüm ihracatının artırılmasına çalışılmış ve yine bağ sahalarının sürekli artışının engellenmesi için üzüm fidanı dağıtımını durdurulmuştur.

Tarım ürünlerinde üretimin mevsimsel dalgalanma göstermesine karşılık tüketiminin sürekliliği, tarım ürünleri arz ve talebi arasındaki uyumsuzluğun temel kaynağı olarak görülmektedir. Söz konusu zaman uyumsuzluğu, bir yandan tarım ürünleri piyasasındaki belirsizliği artırırken, diğer yandan stok maliyeti sorununu gündeme getirmektedir. Bu sorunların çözülmesi, arz ile talebin birbiriyle uyumlaştırılması amacıyla ticaret borsalarını kurulmuştur. Borsalar, birçok üründe olduğu gibi kuru üzümde de fiyatın oluşmasını etkileyen en önemli kurumlardandır.

Ticaret borsalarında ürünler standardize edilmiş veya tiplere ayrılmıştır ya da numuneyle malın tümü temsil edilerek, üretimi, tüketimi, ithalat, ihracat ve dağıtımını büyük miktarlarda yapılmaktadır. Ürün borsaları, dayanıklı ve stoklamaya elverişli bulunan, arz ve talebi değişken, alım ve satımın rekabet şartları içinde asgari miktarlar üzerinden toptan yapıldığı, organize edilmiş tarımsal ürün piyasalarıdır.

Borsalar çok sayıda alıcı ve satıcının fiyat oluşumuna katkı sağlaması nedeniyle serbest piyasa koşullarına uygun bir işleyişi yansıtmaktadır. Borsada oluşan fiyatlar ilân edilerek, diğer bütün alıcı ve satıcıların haberdar olması sağlanmaktadır. İzmir Ticaret Borsası'nda üzüm fiyatı diğer ürünlerden farklı olarak her gün işlem salonlarında numune üzerinden yapılan alım satımlarla ve bu işlemlerin sonunda toplanan kapanış fiyatları komisyonlarında belirlenmektedir. Bu belirlemeler ışığı altında oluşan fiyatların piyasa üzerinde etkisi oldukça fazladır.

Çekirdeksiz kuru üzüm ürünü kapsamında ilişkin geliştirilen en önemli politikalardan birisi 2015 yılından itibaren uygulanan, okul öncesi ve temel eğitim birinci kademe okullara kuru üzüm dağıtım programıdır. Programın amacı; anaokulu, uygulama sınıfı, anasınıfı ve temel eğitim birinci kademe (ilkokul) öğrencilerine Okul Sağlığı Bilim Kurulu tarafından tavsiye edilen kuru meyve tüketim alışkanlığının kazandırılması, dengeli beslenmelerine katkıda bulunulması, sağlıklı büyüme ve gelişmelerinin sağlanmasıdır.

Program kapsamında ilk olarak, 2015/7396 Sayılı "Okullara Kuru Üzüm Dağıtım Programı Uygulama Esasları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı" 4 Nisan 2015 tarih ve 29316 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, mülga Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Tarih Üzüm Birliği arasında imzalanan sözleşme gereği 2014/2015 eğitim öğretim yılının ikinci yarısında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 30.511 okula 25'er gramlık ambalajlarda toplam 24.197.529 adet (604.938 kg) üzüm dağıtım yapılmıştır. Programın 2016 yılında da devamı kapsamında, 28/03/2016 tarihli ve 2016/8719 sayılı "Okullara Kuru Üzüm Temini Ve Dağıtım Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı" 8 Nisan 2016 tarih ve 29678 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Söz konusu BKK ile Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) okullara üzüm temini ve dağıtım ile görevlendirilmiştir. Bu kapsamda, Tarih Üzüm Birliği tarafından 2016/2017 eğitim öğretim yılının ilk yarısında yaklaşık 30.000 okula 1.979 (bin ton) üzüm dağıtılmıştır.

Programın 2017 yılı kapsamında 08/12/2016 tarih ve 29912 sayılı Resmi Gazetede "Okullarda Kuru Üzüm Dağıtım Programı Uygulama Esasları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı" yayımlanmıştır. İlgili kararlar, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, anaokulu,

uygulama sınıfı, anasınıfı ve temel eğitim birinci kademe (ilkokul) öğrencilerine kuru üzüm temini ve dağıtımını ile görevlendirilmiştir. Programa 2018 yılında da devam edilmiş olup, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği tekrardan görevlendirilmiştir. “Okullara Kuru Üzüm Dağıtım Programı Uygulama Esasları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” 26/02/2018 tarih ve 30344 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Ayrıca, lisanslı depoculuk sisteminin kapsamına kuru üzümün dahil edilmesine yönelik olarak Bakanlığımız tarafından hazırlanan “Kuru Üzüm Lisanslı Depo Tebliği” 1 Nisan 2017 tarihli 30025 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Tebliğ, standartları belirlenen kuru üzümün emniyetli ve uygun koşullarda depolanmasını ve ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılmasını sağlamak amacıyla kuru üzümün depolanacağı lisanslı depolarda bulunması gereken asgari niteliklere ve depolama hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin usul ve esaslar ile kuru üzüm lisanslı depoculuk faaliyetlerine dair diğer hususları düzenlemektedir. 25 Ekim 2018 tarihli 30576 sayılı Resmi Gazete’de “Kuru Üzüm Lisanslı Depo Tebliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ” yayımlanarak, kaliteyi koruyucu ilave önlemler düzenlenmiştir.

Son olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 7 Kasım 2017 tarih ve 1169 sayılı Kararı ile bağcılık sektörü ve üzüm üreticilerinin sorunlarının araştırılarak alınacak tedbirlerin tespit edilmesi amacıyla bir Meclis Araştırması Komisyonu kurulmuştur. 10 Ocak 2018 tarihinde çalışmalarına başlayan Komisyon çalışmalarını tamamlayarak raporunu 9 Mayıs 2018 tarihinde tamamlamıştır. Rapor TBMM’nin web sitesinde yer almaktadır.

VII- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üretilen ürünün yaklaşık % 85’inin ihracata konu olması sonucunda dünya ticaretinin yarısına yakınına sahip olduğumuz ve yıllık 400 – 500 milyon dolar döviz geliri ile en önemli ihraç ürünlerimiz içinde yer alan çekirdeksiz kuru üzümün, tarım ve ticaretinin geliştirilmesi ve sektörün sorunlarının giderilmesi ülkemiz için oldukça önemlidir.

Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm bağ alanlarında uzun yıllardır devam eden bir genişleme görülmektedir. 1980’li yıllarda yaklaşık 540 bin dekar olan çekirdeksiz kuru üzüm bağ alanı bugüne kadar sürekli artarak 2000 yılında 761 bin dekara, 2010 yılında ise 850 bin dekara, 2016 yılında 1004 bin dekara kadar ulaşmıştır. Üretim miktarı da yıllara göre değişmekle birlikte 2018/19 sezonunda yaklaşık 261 bin ton civarındadır. Buna karşılık ülkemizin yıllık 35 – 50 bin ton seviyesinde olan iç tüketim miktarlarında fazla bir artış görülmemektedir. Yine, çeşitli nedenlerden (ihraç edilen ürünün sağlığa uygunluğu, kalıntı sorunu vs.) dolayı her yıl ortalama 200 – 250 bin ton civarında olan ihracatın artırılmaması ya da yeni ihraç pazarlarının bulunamaması gibi nedenlerden ötürü özellikle rekoltenin yüksek gerçekleştiği yıllarda çekirdeksiz kuru üzüm piyasasında arz fazlası yaşanmaktadır. Bu da ürünün ihraç fiyatlarını düşürerek üreticiyi ve sektörün diğer paydaşlarını olumsuz etkilemektedir.

Diğer taraftan, Tariş Üzüm Birliği ve bağlı kooperatifleri satabileceği miktarda ürün almakta ancak yasa ve anasözleşme gereğince, ortaklarının taahhüt ettiği ürünün tamamını teslim almakla yükümlü olduğundan zaman zaman arz fazlası üzümlerin stok yükünü taşımaktadır.

Bu nedenle yaşanan arz fazlasının giderilebilmesi veya çekirdeksiz kuru üzüm piyasasına zarar vermeyecek şekilde yönetilebilmesi amacıyla;

- Rekoltenin yüksek olduğu dönemlerde fiyat düşüşlerinin önüne geçilmesi veya kazanılmış ihracat pazarlarının korunabilmesi amacıyla kalitenin bozulduğu yıllarda kullanılmak üzere, gereken miktarda ürünün piyasadan çekilip depolanması için bir stok kurumunun oluşturulması veya bu sektörde lisanslı depoculuğun geliştirilmesi,

- Çekirdeksiz kuru üzüm arzının azaltılması amacıyla yaş üzüm ihracatının geliştirilmesi için çalışmalar yapılması,

- İhracat pazarlarının geliştirilmesi ve artırılması, ihracatın, ürünün rekabet gücünün, iç tüketimin artırılması ve yeni tüketim alanları yaratılması gibi amaçlarla bir “Üzüm Tanıtım Grubu”nun oluşturulması,

- Bağ alanlarındaki genişlemenin sofralık üzüm, kuş üzümü, bandırmazsüzüm ve organik üzüm üretimine yönlendirilmesi,

yaşanan sorunların giderilmesi açısından uygun olacaktır.

Bunun yanı sıra, üzümlerin olumsuz koşullarda kurutulması sonucu ürüne toz, toprak karışımı yaşanması gibi temizlik sorunları, ürüne katılan hormonların getirdiği kalıntı sorunu, bağlarda üzüm zararlılarına karşı yapılan yanlış, bilinçsiz ilaçlama sonucu ürünlerde ilaç kalıntısı görülmesi gibi hususlar ürünün kalite ve güvenilirliğini azaltmakta ve zaman zaman ülkemizden ihraç edilen ürünlerin denetimler sonucunda geri gönderilmesine neden olmaktadır.

19 Ocak 2016 tarih ve 2016/60 sayılı Avrupa Birliği Mevzuatına göre; üzümde zararlı mücadelesinde kullanılan “Chlorpyrifos” aktif maddesinin 0,5 ppm düzeyinde olan MRL değeri 0,01 ppm seviyesine düşürülmesine karar verilmiştir. Söz konusu uygulamanın ise 10 Ağustos 2016 tarihinden itibaren geçerli olacağı bildirilmiştir. Avrupa Birliği tarafından alınan karar doğrultusunda, üzümde Anılan karar, %90’ı Avrupa Birliğine üye ülkelere ihraç edilen kuru üzüm sektöründe, fazlasıyla olumsuz etkilemiş, çekirdeksiz kuru üzüm fiyatlarını 5,05 TL/Kg seviyesinden 2016 yılı Mayıs ayı başı itibariyle 3,20 TL/Kg seviyesine kadar düşürmüştür. Bu durum ülkemizdeki tüm üzüm üreticilerinin ve sektörün zarara uğramasına yol açmıştır.

Yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı, çekirdeksiz kuru üzümde en büyük üretici olmak, ülke ekonomisinin kazanabilmesi ve sektördeki tüm katılımcıların, üretim ve pazarlamadaki payının karşılığını alabilmesi açısından tek başına yeterli değildir. Ürünün elverişli şartlarda kaliteli olarak üretilmesi, sağlıklı koşullarda depolanması, Avrupa'da ve ülkemizde gelişen tüketici bilincine paralel olarak zirai ilaç kullanımında daha bilinçli hareket edilmesi ve üründe kalıtım sorunu oluşturan girdilerin (içinde ağır metal iyonu bulunan kimyevi gübreler gibi) kullanımının engellenmesi sektörün gelişimi için önemle üzerinde durulması gereken hususlardır.